

**IQTISODIY - MATEMATIK MODELLAR VA USULLARNI O'QITISHNING
VAZIFASI****Boltayeva Qumriniso****Aslanova Dilnoza****Muhamedova Munira***Buxoro shahar kasb hunar maktabi o'qituvchilari*

Biznes - bu o'yin, dunyoda buyuk o'yin- agar siz uni qanday o'yinlash kerakligini bilsangiz Tomas Dj. Uotson. Iqtisodiy o'zgarishlar qanchalik mantiqli va barqaror davom etsa, hayot- faoliyatimizning boshqa sohalarini ijtimoiy jihatdan shunchalik og'riqsiz qayta qurishimiz mumkin. Mehnatning, moliyaviy, moddiy va axborot resurslarining erkin harakatlanishini ko'zda tutuvchi bozorgina har xil mahsulot ishlab chiqaruvchida istemolchilarning ehtiyojlari hamda talablarini qondirish maylistagini uyg'otadi. Iqtisodiy kategoriyalarni kompleks ravishda o'rganish va tatbiq qilish «Iqtisodiy - matematik modellar va usullar» fani metodologiyasi va uslubi mazmunini tashkil etadi. O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi Qonunida (1997 y, avgust) ta'lim Davlat ijtimoiy tariqqiyotida ustivor deb belgilab qo'yilgan. Oliy ta'limning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lgan "Iqtisodiy matematik modellar va usullar" ni o'qitishning vazifasi, talaba yoshlarning eng asosiy konstitutsiyaviy huquqlaridan biri bo'lgan, har bir talabaning aqliy - amaliy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, ijodiy qobiliyatlarini namoyon etish, intellektual jihatdan rivojini ta'minlash, o'zi xohlagan kasbni mukammal egallab, shu sohada faoliyat ko'rsatish uchun moddiy - ma'naviy, tarbiyaviy - didaktik shart - sharoitlar yaratishdan iboratdir. Bu umumiy vazifadan ta'limning har bir bo'g'ini, turi va bosqichlarining o'ziga xos vazifalari kelib chiqadi. Talabalarni, iste'dodli yoshlarni tanlash va tayyorlashda zamonaviy axborot texnologiyalarni qo'llashda "Iqtisodiy matematik modellar va usullar" fanining roli va ahamiyati naqadar katta ekanligini anglagan holda, talabalar va bolajak mutaxassislarini shu yo'nalishda olgan bilimlarini o'z sohalarida qo'llashlari, zamonaviy boshqarish masalalarini o'rganib, korxonalar masalalarini tahlil etishlarini nazarga olgan holda, ulardan sabr - toqat va shijoat bilan jahonga taniqli bo'ladigan kadrlarni tarbiyalashga chorlaydi. Bu fan mehnat, kasb faoliyatida ilmiy - tadqiqot metodlaridan foydalana bilishni, yaxshi ma'naviy - insoniy munosabatlar o'rnatishni, fikr, tafakkur, shuur, intuitsiya, evristik, gipotetik fikrlashni keng qo'llash, ko'nikma va malakalariga ega bo'lishni ta'minlaydi. "Iqtisodiy matematik modellar va usullar" yordamida moddiy, mehnat va pul resurslaridan oqilona foydalaniladi, iqtisodiy va tabiiy fanlarni rivojlantirishda yetakchi vosita bo'lib xizmat qiladi, tuzilgan prognozlarga ayrim tuzatishlarni kiritish mumkin, faqat chuqur tahlil qila qolmasdan, yangi o'rganilmagan qonuniyatlarni ham ochish mumkin, hisoblash ishlarini mexanizatsiyalash va avtomatlashtirish, yangi axborot texnologiyalarini qo'llash aqliy

mehnatni yengillashtiradi va iqtisodiy xodimlarning mehnatini ilmiy asosda tashkil etadi va boshqarishda katta ahamiyatga ega. «Iqtisodiy - matematik modellar va usullar» ning asosiy obyektlari: model, modellar turlari, matematik modellar, iqtisodiy-matematik modellar, yopiq va ochiq modellar, bazis va optimal chiziqli hamda chiziqsiz modellar yechimi, optimallashtirish Bu fan mehnat, kasb faoliyatida ilmiy - tadqiqot metodlaridan foydalana bilishni, yaxshi ma'naviy - insoniy munosabatlar o'rnatishni, fikr, tafakkur, shuur, intuitsiya, evristik, gipotetik fikrlashni keng qo'llash, ko'nikma va malakalariga ega bo'lishni ta'minlaydi. "Iqtisodiy matematik modellar va usullar" fani yordamida moddiy, mehnat va pul resurslaridan oqilona foydalaniladi, iqtisodiy va tabiiy fanlarni rivojlantirishda yetakchi vosita bo'lib xizmat qiladi, tuzilgan prognozlarga ayrim tuzatishlarni kiritish mumkin, faqat chuqur tahlil qila qolmasdan, yangi o'rganilmagan qonuniyatlarni ham ochish mumkin, hisoblash ishlarini mexanizatsiyalash va avtomatlashtirish, yangi axborot texnologiyalarini qo'llash aqliy mehnatni yengillashtiradi va iqtisodiy xodimlarning mehnatini ilmiy asosda tashkil etadi va boshqarishda katta ahamiyatga ega. «Iqtisodiy - matematik modellar va usullar» fanining asosiy obyektlari: model, modellar turlari, matematik modellar, iqtisodiy-matematik modellar, yopiq va ochiq modellar, bazis va optimal chiziqli hamda chiziqsiz modellar yechimi, optimallashtirish. «Iqtisodiy - matematik modellar va usullar» fanini o'qitishdan asosiy maqsad, milliy iqtisodiyot va uning tarmoqlari kabi murakkab iqtisodiy tizimlarni modellashtirish asoslari bilan tanishish, aniq iqtisodiy obyektlar misolida modellashtirishning qo'yilishi, ularning iqtisodiy mazmuni, ularni yechish va olingan natijalarni iqtisodiy talqin qilish kabi bosqichlarni o'rgatishdan iborat. Amaliyotda quyidagi modellardan foydalaniladi. 1. Fizikaviy modellar. 2. Geometrik modellar. 3. Matematik modellar. 4. Iqtisodiy — matematik modellar. Iqtisod ko'p hollarda statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilinadi. Bularda izlanayotgan ko'rsatkich aniq ko'rinishda topilmasdan, balki unga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlar orqali statistik funktsiya shaklida ifodalanadi. Bunday modellar iqtisodiy-statistik modellar deb yuritiladi. Bunda, asosan, bog'lanishlar regressiya tenglamalari orqali yoziladi. Modellashtirish jarayonining o'ziga xos muammolari bor. Hozirgi davrda iqtisodiyotda matematik modellashtirishning bosh muammosi ishlab chiqarilgan modellarni aniq va sifatli axborotlar bilan to'ldirishdan iborat. Iqtisodiy jarayonlarni va hodisalarning miqdoriy nisbatlarini o'rganish iqtisodiy o'lchashlarga asoslanadi. Iqtisodiyotni rejalashtirish metodologiyasi uchun iqtisodiy rivojlanishning aniqmaslik tushunchasi katta ahamiyatga ega. Iqtisodiyot modellarini va uning haqiqiylikini tekshirish va aniqlash murakkab metodologik muammo hisoblanadi. Umuman, modellar to'g'riligi tajriba yo'li bilan aniqlanadi, lekin iqtisodiy modellar uchun bunday yo'l bilan aniqlash imkoniyati yo'q. Uni real jarayon yuz berganda tahlil qilish mumkin. Matematikaning iqtisodiyotga qo'llanishi, iqtisodiy masalalarni matematika tili bilan ifodalash natijasida bu fanlar rivojlandi va amaliyotda yangi yo'nalish «Iqtisodiy — matematik modellar» fani yuzaga keldi. «Iqtisodiy - matematik modellar va usullar» fani yordamida mahsulot

ishlab chiqarish korxonasining iqtisodiy masalalarini yechish mumkin bo'ldi. | Buning uchun avval cheklanishlar shartlari ifodalaniladi. Keyin esa, cheklanishlarni nazarga olgan holda funksiya tuziladi.